

CARLO SCHMITTO POLITINĖS TEOLOGIJOS STATUSO PROBLEMA

Linas Jokubaitis

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
 Filosofijos istorijos ir logikos katedra
 Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
 El. paštas: linasjokubas@gmail.com

Santrauka. Straipsnio tikslas – Carlo Schmitto politinės teologijos statuso analizė. Siekiama įrodyti, kad Schmitto pristatyta koncepcija negali būti suprasta kaip teisės sąvokų sociologija, kaip ją kai kuriuose darbuose apibūdino pats autorius. Ji taip pat negali būti aiškinama kaip teologijos dalis, kaip tai daro daugelis dabartinių interpretuotojų. Schmittas „politinės teologijos“ vardu pavadino politikos teorijai priskirtiną projektą, pagrįstą teologinių prielaidų įvedimu į filosofiją. Tai primena XIX a. katalikų reaktionių Josepho de Maistre’o, Louiso de Bonaldo ir Juano Donoso Corteso politinę filosofiją.

Pagrindiniai žodžiai: politinė teologija, teisės sąvokų sociologija, politiškumas, katalikų politinė filosofija

1922 metų veikale *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität* (toliau – *Politische Theologie*) Schmittas politinę teologiją apibūdino kaip įžvalgą į teologijos ir politikos teorijos sąvokų ryšius. Jo žodžiais, „visos [sic!] vaisingos moderniosios valstybės teorijos sąvokos yra sekuliarizuotos teologinės sąvokos“ (Schmitt 1923: 3). Vokiečių juristas pabrėžė teologinių ir teisinių sąvokų atitikimą, bet nepateikė platesnio šios problemos tyrimo. 1923 metais išleistame veikale *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* Schmittas teigia, kad „mokslinis demokratijos tyrimas turi prasidėti nuo ypatingo aspekto, kurį aš pavadinau politine teologija“ (Schmitt 2010: 41). Tačiau skaitytojas apie šią koncepciją nesužino nieko naujo, ko nežinojo iš *Politische Theologie*. 1930 metų straipsnyje „Staatsethik und

Pluralistische Staat“ vokiečių juristas vienu sakiniu užsimena apie politinės teologijos prasmę. Jo žodžiais, politinės teologijos tikslas – suprasti teologinio ir metafizinio pasaulio vaizdo santykį su to paties laikotarpio valstybės samprata.

Siekdamas atsakyti į gausią knygos *Politische Theologie* kritiką, vokiečių teisininkas parašė antrą politinės teologijos problematikai skirtą veikalą. 1970 metais pasirodė jo paskutinė knyga *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie* (toliau – *Politische Theologie II*). Vokiečių teisininko kūrybos tyrinėtojas Janas-Werneris Mülleris šį veikalą apibūdina kaip „teorinį teologinį testamentą“ ir „galutinį sąskaitų suvedimą“ (Müller 2003: 156). Knygos ašį sudaro polemika su teologine 1922 metų veikalo kritika, kuri 1935 metais buvo paskelbta

Eriko Petersono veikale *Der Monotheismus als Politisches Problem. Ein Beitrag zur Geschichte der Politischen Theologie im Imperium Romanum*. Ilgametis Schmitto draugas, ankstyvosios bažnyčios istorikas ir teologas siekė paneigti krikščioniškos politinės teologijos galimybę. Petersono nuomone, politinė teologija krikščionybėje neįmanoma dėl specifinės Šv. Trejybės dogmos. Tradicinis monoteizmas gali būti panaudotas siekiant įteisinti monarchiją (vienas Dievas – vienas monarchas), tačiau krikščioniška Šv. Trejybės dogma negali būti reprezentuota politiškai.

Petersono teologinė polemika privertė Schmittą patikslinti savo poziciją. Siekdamas nepalikti abejonių dėl 1922 metų veikalo intencijų, Schmittas *Politische Theologie II* rašė: „viskas, ką aš sakiau politinės teologijos tema, yra juristo teiginiai apie akivaizdų teorinį ir praktinį struktūrinį panašumą tarp teologinių ir juridinių sąvokų. Nebūdamas teologas, nedrįsčiau pradėti diskusijos apie teologinius Šv. Trejybės doktrinos aspektus su profesionaliais teologais“ (Schmitt 2008: 79). Schmittas sako, kad nedrįstų polemizuoti su teologais profesionaliais, bet būtent tam ir skirtas jo veikalas. Vokiečių teisininkas nesilaikė pažado nepolemizuoti su teologais ir naudojo teologinius argumentus, siekdamas įrodyti, kad įmanoma krikščioniška politinė teologija. Tai yra didelis paradoksas, nes vokiečių teisininkas pabrėžė, kad 1922 metų veikalą turėtume suprasti kaip indėlį į teisės teoriją, sociologiją ir idėjų istoriją.

Šis paradoksas apibrėžia straipsnio tikslą – atsakyti į klausimą, koks yra Schmitto politinės teologijos statusas. Siekis atsakyti į šį klausimą neatsiejamas nuo pastangų

atsakyti į klausimą apie politinės teologijos santykį su sociologija, teologija ir filosofija. Visus Schmitto politinės teologijos koncepcijos statuso aiškinimus galima suskirstyti į tris grupes: 1) Schmittas kaip sekularizacijos proceso teoretikas, sekęs Weberio pėdomis (Chen 2006; Colliot-Thélène 1999; Ulmen 1985, 1988; 1985; Blumenberg 1983, 2011; Lukács 1954; Lübbe 1985; Kröger 1986; McCormick 1997; Holz, Ward 2006; Asad 2003; Gottfried 1990; Robbins 2011); 2) Schmittas kaip politikos teologas, jo politinė teorija yra sukonstruota ant katalikiškos teologijos pagrindų (Meier 2002, 2006, 2011; Taubes 1987; Hofmann 1964; Meuter 1994; Groh 1998; Manemann 2002; Schmidt 2009; Neumann 1992; Montserrat 2004); 3) Schmittas kūrė ir sociologinę teoriją, ir katalikišką politinę teoriją, t. y. joje esama ir deskriptyvinių, ir normatyvinių elementų (Böckenförde 1985; Assmann 1992; Mathias Kaufmann 1988; Ifergan 2010; Beneyto 1983). Siekdami atsakyti į klausimą apie Schmitto politinės teologijos statusą, turime išsiaiškinti, kuri iš šių interpretacijų atitinka autoriaus intencijas. Straipsnyje siekiama įrodyti, kad šalia šių trijų Schmitto politinės teologijos aiškinimų būtina įvesti dar vieną, šį autorių priskiriančią prie teologijos elementus naudojusią politikos filosofų. Schmitto politinė teologija negali būti priskirta nei sociologijai, nei teologijai, bet turi būti aiškinama kaip politinės filosofijos variantas.

Schmitto požiūris į sociologiją

Schmitto *Politische Theologie* sutinkamą politinės teologijos prilyginimą sociologijai lėmė to meto intelektualų bendras požiūris į

ši mokslą. Pirmieji du knygos skyriai „Definition der Souverenität“ ir „Das Problem der Souverenität als Problem der Rechtsform und der Entscheidung“ polemiskai nukreipti prieš Hanso Kelseno „grynąją teisės teoriją“. Polemizuodamas su Kelsenu, Schmittas naudojo sociologines Weberio išvalgas, o tiksliau – jo mintį apie sociologinę teisės priklausomybę nuo kažko kito negu ji pati. Jis norėjo įrodyti, kad teisė priklauso nuo istorinių ir kultūrinių veiksnių. Galima manyti, kad teiginys apie politinės teologijos buvimą teisės sąvokų sociologija turėjo tik pranešti, kad grynoji Kelseno stiliaus teisės teorija yra nepagrįstas sumanymas. Paulo Gottfriedo nuomone, iš Weberio perimta mintis apie teisės sociologiją buvo nukreipta prieš Kelsena (Gottfried 1990: 19–21). Sunku rasti didesnę priekaištą pagal pozityvizmo kanonus sukurtai teisės teorijai negu Schmitto teiginys, kad teisė priklauso nuo iš teologijos paimtų sąvokų.

Johno P. McCormicko teigimu, Schmittas rėmėsi Weberio idėjomis ir kritikavo Kelseno teisinį pozityvizmą. Vokiečių juristas norėjo įrodyti, kad pozityvistinė teisės teorija neatsižvelgia į politinę teisės determinaciją ir formuoja iškreiptą jos prigimtį bei vaidmens supratimą. Weberio veikale *Wirtschaft und Gesellschaft* Schmittas rado argumentų kovai su formalistine Kelseno jurisprudencija (McCormick 1997: 207–215). 1922 metų veikalo užuomina apie teisės sąvokų sociologiją rodo tik trumpalaikę Weberio įtaką. Schmittas norėjo įrodyti, kad teisinio pozityvizmo šalininkai nemato sociologinių teisės prielaidų. McCormicko teigimu, jis norėjo sukritikuoti teisininkų nenorą matyti politines savo veiklos prielai-

das (*Ibid.*: 20, 206–215). Schmittas stengėsi įrodyti, kad teisė priklauso nuo politinių sprendimų ir nėra vien tik formalus vienu normų išvedimas iš kitų normų (Schmitt 1923: 7). Kalbos apie „teisės sąvokų sociologiją“ nereiškia, kad Schmittas buvo sociologas. Jis tik norėjo įrodyti, kad teisė priklauso nuo neteisinių prielaidų.

Siekdami suprasti Schmitto politinės teologijos santykį su sociologija, turime suprasti jo kūryboje skirtingais laikotarpiais reiškiamą požiūrį į šį mokslą. Viename 1971 metų interviu jis prisipažino, kad sociologijos disciplina jam buvo „svetima“ nuo pat jaunystės (Schmitt 2010: 52). Nėra pagrindo abejoti šio teiginio pagrįstumu. Gopalo Balakrishnano nuomone, Schmitto mokslinės pažiūros formavosi tuo metu, kai sociologija dar nebuvo tapusi savarankiška mokslinė disciplina, o skirtis tarp socialinių ir humanitarinių mokslų nebuvo tokia aiški, kaip dabar (Balakrishnan 2000: 4). Schmitto antrajame ir trečiajame XX a. dešimtmetyje rašytuose darbuose galime rasti teigiamų atsiliepimų apie sociologiją. Tačiau trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sandūroje jis nustoja kalbėti apie šios disciplinos galimybes pažinti teisę ir politiką. Būtent tuo metu Schmittas parašė tris skirtingas veikalo *Der Begriff des Politischen* versijas (1927, 1392, 1933). Galima manyti, kad išvystęs savo politiškumo koncepciją Schmittas nutarė apsisieti be samprotavimų apie sociologiją, kartu užmiršdamas ir savo teiginį, kad politinė teologija yra teisės sąvokų sociologija.

Šią interpretaciją patvirtina vėlesnei Schmitto kūrybai būdingas kritiškas požiūris į sociologiją. Ryškiausi priešiško šiai

disciplinai ženklai matyti jo poleminiame 1960 metų veikle *Die Tyrannei der Werte*. 1922 metų knygoje *Politische Theologie* vokiečių teisininkas palankiai kalbėjo apie sociologiją. Vėliau jis pripažino, kad sociologija negali atsakyti į klausimą apie politiškumo prigimtį. Schmitto nuomone, „specifinė politikos distinkcija, į kurią gali būti redukuoti visi politiniai veiksmai ir motyvai, yra draugo ir priešų perskyra“ (Schmitt 1932: 14). Ši perskyra tampa politine tik tada, kai kalbama apie žmonių kolektyvus. Tai reiškia, kad politiškumas gali būti sociologijos tyrinėjimų objektas, tačiau sociologija negali paaiškinti jo prigimties, nes tai filosofinė problema. Schmittas pabrėžia „neišvengiamą objektyvumo trūkumą politiniuose sprendimuose“ (*Ibid.*: 32) ir vėlesniuose savo darbuose atmeta bet kokią sociologinį politiškumo prigimties aiškinimą. Jo nuomone, politiškumas neprieinamas sociologiniams tyrimams, nes sociologams „draugas“ yra tik „vertybė“, o „priešas“ suvokiamas kaip „nevertybė“ [*Umwert*] (Schmitt 2005: 907). Sociologija Schmittui atrodė pavaldi jo kritikuojamam požiūriui į vertybes. Teologinis požiūris į politiką nesuderinamas su sociologija.

Schmittas kritikavo sociologiją ir kita proga, kalbėdamas apie George'o Douglaso Howardo Cole'o ir Haroldo Laski'o teorijas. Jo nuomone, šie autoriai pernelyg pabrėžė individų priklausomybę socialiniams dariniams, valstybę redukuodami į vieną iš daugelio socialinių asociacijų. Schmitto nuomone, tai įmanoma tik dėl politiškumo esmės nesuvokimo: „draugų ir priešų susigrupavimo užtenka tam, kad būtų sukurtas spęsti pajėgus politinis

darinys, transcenduojantis socialinius ir asociacinius susigrupavimus“ (Schmitt 1932: 45). Schmittas atmetė sociologų bandymus politiką redukuoti į kiekybinius aiškinimus nematant kokybinės, arba kaip jis pats sakė „egzistencinės“, politiškumo dimensijos. Jo nuomone, objektyvus ir vertybėms neutralus socialinis mokslas negali užčiuopti politiškumo prigimties, nes pastarąją grindžia visiškai „nemoksliska“ draugo ir priešų perskyra.

Rašant *Politische Theologie*, sociologijos mokslas dar buvo formavimosi stadijos. Sunku ką nors tvirtai pasakyti apie tuometinį Schmitto požiūrį į šį mokslą, nes tam jis skyrė mažai dėmesio, išskyrus minėtą 1922 metų politinės teologijos prilyginimą teisės sąvokų sociologijai. Schmitto politinės teologijos buvimą sociologijos disciplina netiesiogiai patvirtina ir pats autorius teigdamas, kad 1922 metų veikle jis siūlė sociologinę teisės sąvokų tyrimo programą, skirtą tyrinėti teologinių sąvokų virtimui modernios valstybės teorijos sąvokomis. Tačiau nei pats Schmittas, nei jo kūrybos interpretuotojai nėra vienareikšmiškai paaiškinę šios tyrinėjimų strategijos esmės (Chen 2006; Ulmen 1985, 1988, 1985; Blumenberg 2007; Lukács 1954; Lübke 1985; Kröger 1986; McCormick 1997; Hoelzl, Ward 2006; Asad 2003; Gottfried 1990; Robbins 2011). Jeigu Schmittas iš tikrųjų sukūrė naują sociologinių tyrinėjimų discipliną, galima klausiti, kodėl nė vienas jo kūrybos interpretuotojas negali aiškiai apibūdinti jos esmės?

Schmitto samprotavimai apie teisės sąvokų sociologiją turėjo konkretų tikslą – paneigti pozityvistinę teisės teoriją.

Vėlesniuose šio autoriaus darbuose nėra jokio didesnio susidomėjimo sociologija. Jo garsioji politiškumo samprata negali būti aiškinama pagal sociologijos mokslo kanonus. Galima abejoti, ar Schmittas norėjo sukurti sociologinę discipliną, netikėdamas sociologijos galimybėmis. Atidesnis *Politische Theologie* skaitymas rodo, kad šiame veikle jis kritikavo ne tik Kelseno grynąją teisės teoriją, bet ir rodė tam tikrą nepasitikėjimą sociologija. 1922 metų knygoje pasitaiko Schmitto priekaištas, kad nuoseklus sociologinis tyrimas turi įžengti į metafiziką ir teologiją, bet to negali daryti dėl jo pobūdžio (Schmitt 1923: 32). Praėjus beveik šimtmečiui po *Politische Theologie* pasirodymo niekas nesugebėjo sėkmingai pritaikyti jo tariamai sociologinės tyrimo programos. Vokiečių juristo teiginys, kad jis pasiūlė sociologinių tyrimų programą neatlaiko kritikos. Schmittas tik atsitiktinai panaudojo „sociologijos“ terminą, norėdamas paneigti Kelseno teisės teoriją. Jis nesukūrė atskiros teologijos ir teisės ryšius tiriančios sociologinės disciplinos. *Politische Theologie* negalima priskirti sociologijai.

Teologijos vieta Schmitto politinėje teologijoje

Nors pats Schmittas sakė, kad jo *Politische Theologie* nagrinėja teisės sąvokų sociologijos problemas, tyrimas sulaukė didesnio teologų, o ne sociologų dėmesio. Nors Schmitto tezė apie teologinę juridinių sąvokų kilmę nebuvo aiškiai išskleista (Bates 2006: 416; Ifergan 2010: 150), į 1922 metų veikalą aktyviausiai reagavo teologai, prabilę apie teologinės dimensijos sugražinimą į politiką. Protestantų teologas Afredas

de Quervainas veikle *Die theologischen Voraussetzungen der Politik. Grundlinien einer Politische Theologie* pažymėjo, kad pagrindinė *Politische Theologie* prielaida yra Dievo suverenumo idėja (de Quervain 1931: 168). Šis autorius nebuvo vienintelis teologas, pasiūlęs Schmitto politinę teologiją suprasti kaip ant teologinių pamatų pastatytą politinę teoriją. Protestantų teologas Friedrichas Gogartenas taip pat laikėsi panašaus požiūrio. Jo nuomone, 1922 metų veikle Schmittas siekė paneigti žmogaus autonomiją [*Selbstermächtigung*], jai priešindamas Dievo suverenumą [*Selbstmächtigkeit*] (Gogarten, cit. iš Meier 2011: 83–84). Pagal šią tarpukario Vokietijoje populiarią *Politische Theologie* interpretaciją, veikalo pavadinimas nurodė į Dievo visagalybės idėją pagrįstą politinę teoriją.

Politische Theologie recepcija neapsiribojo vien protestantų teologais. Knyga sulaukė ir katalikų teologų dėmesio. Be jau minėtos Eriko Petersono kritikos, kurią jis pateikė straipsnyje „Der Monotheismus als Politisches Problem. Ein Beitrag zur Geschichte der Politischen Theologie im Imperium Romanum“, Schmitto veikalą teigiamai įvertino katalikų teologas Karlas Eschweileris. Jis Schmitto knygą taip pat gyrė už teologinės perspektyvos sugražinimą į politiką. Vokiečių juristo draugas Hugo Ballas savo 1924 metų straipsnyje „Carl Schmitts Politische Theologie“ apie veikalą rašė: „viskas čia apmąstyta eschatologiškai ir katalikiškai“ (Ball 1985: 101). Savo veikle *Politische Theologie II* Schmittas palankiai atsiliepė apie Ballo straipsnį pridurdamas, kad nors ir nebūdamas nei profesionalus juristas, nei teologas,

Ballas sugebėjo tiksliai įvertinti jo intencijas (Schmitt 2008: 24). Pats Schmittas taip pat nebuvo profesionalus teologas ir net sakė nenoris diskutuoti su teologais, tačiau su juo pirmiausia polemizavo būtent teologai. Tai dar vienas jo sukurtos politinės teologijos paradoksas. Teologinės polemikos pranoko sociologų ir politikos filosofų dėmesį politinei teologijai. *Politische Theologie II* Schmittas atsakinėjo į Johano-Baptisto Metz, Ernsto Feilio ir Hanso Maierio polemikas dėl teologijos vaidmens (Schmitt 2008: 26–36). Politinės teologijos temomis su juo diskutavo katalikų teologas ir kanonų teisės ekspertas Hansas Barionas (Barion 1959), religijos filosofas ir judaizmo tyrėjas Jacobas Taubes’as (Taubes 1987, 2003), prancūzų katalikų filosofas Jacques’as Maritainas (Chappel 2011; William McCormick 2013). Gyvenimo pabaigoje Schmittas pripažino, kad nors *Politische Theologie* buvo skirtas teisės sąvokų sociologijai, daugiausia veikalas sudomino teologus.

Išskirtinio dėmesio vertas Schmitto mokinio Ernsto-Wolfgango Böckenförde’o pasiūlytas aiškinimas. Šis autorius nurodo tris galimas politinės teologijos versijas: 1) *juridinė* politinė teologija, kurios atsiradimas sietinas su Schmitto *Politische Theologie*; 2) *institucinė* politinė teologija, analizuojanti „politinių religijos sutvarkymą“. Šiai politinės teologijai versijai Böckenförde priskiria Augustino mokymą apie du miestus, Viduramžių dviejų kalavijų teoriją, popiežiaus Inocento III hierokratinę sistemą, Martino Lutherio ir Thomas’o Hobbes’o teorijas, Antrojo Vatikano susirinkimo programą; 3) *etiškai orientuota* politinė teologija, teologinius mokymus

taikanti socialinių problemų sprendimui (Josepho-Baptisto Metz išlaisvinimo teologija). Laikydamasis šios tipologijos, Böckenförde’as mano, kad Schmittas norėjo sukurti aprašomąją discipliną, palikdamas nuošalyje normatyvinius klausimus. Tai reiškia, kad jis siekė aprašyti teisės ir teologijos sąvokų sutapimus, nesiveldamas į ginčus apie politinį teologijos taikymą (Böckenförde 1985: 16–25).

Schmitto kūrybos tyrimų lūžio tašku tapo 1988 metais pasirodęs Heinricho Meierio veikalas *Carl Schmitt, Leo Strauss und Der Begriff des Politischen. Zu einem Dialog unter Abwesenden*. Su šios knygos pasirodymu siejamas teologinis Schmitto kūrybos interpretacijų posūkis (Hohendahl 2008: 1). Komentuodamas „antrąją Schmitto recepcijos bangą anglų kalba“ [1996–1998 metai – L. J.] McCormickas taip apibūdina Meierio veikalo reikšmę: šis „ypatingai rimtas darbas <...> tapo vyraujančia interpretacija Europoje“ (McCormick 1998: 831). 1994 metais Meieris pratęsė savo tyrimus knyga *Die Lehre Carl Schmitts – Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. Jo sukurtas „teologinis posūkis“ verčia naujai pažvelgti į teologines Schmitto politinės teologijos prielaidas. Po šio posūkio būtent teologija pradėta aiškinti kaip pagrindinis politinės teologijos statusą apibrėžiantis veiksnys. Teisės sąvokų sociologija atsidūrė nuošalyje.

Meierio nuomone, Schmitto politinė teologija negali būti siejama su sociologija ir istoriniais teologinių bei juridinių sąvokų ryšio tyrinėjimais. Jo žodžiais, šios klaidingos interpretacijos šaltinis buvo pats

Schmittas, sąmoningai siekęs paslėpti teologines savo politinio mąstymo prielaidas. Meierio nuomone, tam jį skatino dvi priežastys: 1) priešiškus liberalizmui, kuriam jis priskyrė norą „bet kokias metafizines tiesas ištirpinti diskusijoje“ (Meier 2006: 68). Schmittas sąmoningai neatskleidė teologinių prielaidų, nes žinojo, kad nėra prasmės su liberalais diskutuoti teologijos klausimais; 2) Schmittas laikėsi požiūrio, kad su netikinčiais nėra prasmės diskutuoti apie tikėjimo tiesas. Jo žodžiais, jam rūpėjo „tiesa, o ne jos nepaneigiamumas“ (*Ibid.*: 68–69). Laikantis Meierio politinės teologijos statuso aiškinimo, Schmitto politinė teologija neturi ryšio su sociologija. Meierio teigimu, vokiečių juristo teorinius ieškojimus įkvėpė motyvas, kurį jis savo dienoraščiuose apibūdino kaip „specifinį katalikišką užaštrinimą¹“ (Schmitt 1991: 165; Meier 2011: 75–79).

Meieris įtvirtino požiūrį, kad norint suprasti Schmitto politinę teologiją būtina prisiminti šio autoriaus poleminių nusistatymą. Tyrinėtojo nuomone, vokiečių juristas savo politinės teologijos koncepciją perėmė iš rusų anarchisto Michailo Bakunino. (Meier 2006: 75–78; 2007: 81–84). Rusų anarchistas politinę teologiją naudojo kaip poleminių įrankių savo 1871 metų straipsnyje „La Theologie politique de Mazzini et l’internationale“. Schmittas perėmė

Bakunino idėją. Poleminis nusistatymas yra pagrindinis bet kurio politikos teologo bruožas – „viskas, kas buvo pasakyta apie kovą tarp Dievo ir velnio, ateistui ir anarchistui buvo tik žmonių sugalvota fikcija, o politiniam teologui ši kova yra Dievo duota tikrovė“ (Meier 2007: 81). Meierio nuomone, Schmittas sukūrė politinę teologiją, o ne politinę filosofiją. Jo žodžiais, politinė teologija turi būti aiškinama kaip „politinė teorija, politinė doktrina ar politinė pozicija, kuriai pagal politikos teologo supratimą dieviškasis Apreiškimas yra aukščiausias autoritetas ir galutinis pagrindas“ (Meier 2011: 173). Politinę teologiją ir politinę filosofiją vienija tas pat klausimas – „kaip turėtume gyventi?“, tačiau skiria analizės būdai. Pagrindinę Meierio interpretacijos nuostatą gerai apibūdina Schmitto mėgta sentencija *Inter auctoritatem et philosophiam nihil est medium* (Meier 2006: 43; 2011: 173). Tyrinėtojo teigimu, Schmittas buvo politikos teologas. Jo darbų branduolį visada sudaro kokio nors iš krikščioniškos teologijos paimta tezė. *Politische Theologie* yra vienas iš šios argumentų konstravimo strategijos taikymo pavyzdžių. Schmittas perėmė Bakunino politinės teologijos koncepciją, naudodamas ją ne tik politinei, bet ir religinei polemikai.

Tarp teologijos ir filosofijos

Meieris neslepia, kad jo pateikta Schmitto kaip politikos teologo interpretacija priklauso nuo iš Leo Strausso paimtos filosofijos ir teologijos santykio sampratos (Meier 2011: 86–87). Tai reiškia, kad Meieris savo interpretacijai naudoja perskyrą, kurios nėra paties Schmitto darbuose. Jo paties žodžiais,

¹ Meierio veikalas pasirodė 1988 metais. 1991 metais buvo išleisti Schmitto užrašai *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, kuriuose jis rašo apie „specifinį katalikišką užaštrinimą“. Pasirodžius šioms užrašams, Meieris apie savo tyrimą rašė: „ši interpretacija buvo patvirtinta išleisus Schmitto „Glossarium“. [cf., e.g., Schmitt 1991: 28, 63, 89, 95, 139, 165, 203, 212, 213, 269, 283]. Aš laikau šį darbą patvirtinus mano kritiką visais jos aspektais.“ (Meier 2011: 83).

„jokia alternatyva nėra fundamentalesnė už žmogiško ir dieviško vadovavimo alternatyvą. *Tertium non datur*. Filosofijos ir Apreiškimo alternatyvos negali padėti išvengti jokia harmonizacija ar sintezė. Kiekvienas iš antagonistų laikosi požiūrio, kad yra vienintelis dalykas, kurio reikia, vienintelis, kuris viską lemia, ir vienintelis dalykas, svarbus Biblijai, yra priešingas filosofijai. Kiekvienoje pastangoje harmonizuoti ir sukurti sintezę, nesvarbu, kokia išpūdinga ji būtų, vienas iš dviejų elementų turi būti paaukotas“ (Meier 2006: 149–150). Bandant atsakyti į klausimą apie politinės teologijos statusą, būtina išsiaiškinti, ar Strausso filosofijos ir teologijos santykio samprata gali būti pritaikyta Schmitto kūrybai.

Vokiečių juristas niekur aiškiai neišdėstė savo požiūrio į filosofijos ir teologijos santykį. Trečiajame knygos *Politische Theologie* skyriuje jis kai kuriuos mąstytojus vadina dviem skirtingais – filosofo ir politinio teologo vardais. Rašydamas apie Bonaldą, Donoso Cortesą ir de Maistre’ą, jis juos kartais pavadina „katalikų valstybės filosofais“, o kartais – „politikos teologais“ (Schmitt, 2004: 43, 53). Veikale *Politische Romantik* Josephas de Maistre’as apibūdinamas ir kaip filosofas, ir kaip teologas. (Schmitt 1998: 114, 119–125, 158). Šis dviprasmiškumas išlieka ir 1950 metų darbe „Donoso Cortes in gesamt-europäischer Interpretation“, kur Donoso Cortes’as apibūdinamas kaip katalikiškos politinės filosofijos atstovas ir teologas. Schmitto nuomone, ispanų mąstytojas ir politinis veikėjas visada ieškojo teologinių prielaidų, bet „jokiu būdu „neteologizavo“ (Schmitt 2009: 34–35). Tai gana keistas teiginys, neleidžiantis suprasti, kodėl teologinių prielai-

dų naudojimas savaime nereiškia teologijos. Paskutinėje savo knygoje Schmittas paneigė šį teiginį rašydamas, kad Donoso Cortes buvo teologas mėgėjas (Schmitt 2008: 79). Dėmesį atkreipia veikalo *Politische Theologie II* teiginys, kad Bonaldas, de Maistre’as ir Donoso Cortes’as buvę „politiniai kontr-revoliucijos teologai“ (*Ibid.*: 28). Susidaro įspūdis, kad Schmittui sunku paaiškinti, kada tas pats autorius gali būti vadinamas teologu, o kada filosofu.

Meieris klydo teigdamas, kad Schmitto politinė teologija neatskirinama nuo Apreiškimo. Ilgoje vokiečių teisininko karjeroje galime rasti daug pažiūrų pasikeitimų ir lūžių, neliečiančių Apreiškimo tiesų. Katalikų Bažnyčią Schmittas yra apibūdinęs kaip *complexio oppositorum*. Jo žodžiais, „visą XIX parlamentarizmo ir demokratijos amžių nuolat buvo kalbama, kad katalikiška politika yra tik beribis oportunizmas. Jos lankstumas pribloškiantis: ji vienija vienas kitam oponuojančius judėjimus ir grupes“ (Schmitt 1996: 3–4). Kalbėdamas apie katalikiškosios politinės minties lankstumą, Schmittas mėgo posakį „nuo katakombų iki Tridento“ (Hertweck 2010: 57). Jo nuomone, Katalikų Bažnyčia „yra prieštarų kompleksas, *complexio oppositorum*. Atrodo, kad nėra antitezių, kurių ji negalėtų priimti. Nuo seno ji išdidžiai skelbė vienijanti visas valstybės ir valdymo formas; skelbėsi esanti autokratinė monarchija, kurios vadovas renkamas kardinolų aristokratijos, tačiau kurioje yra tiek daug demokratijos, kad, pasak Dupanloup, net menkiausias piemuo iš Abrucų gali tapti popiežiumi“ (Schmitt 1996: 7). Šis požiūris leidžia manyti, kad Schmittas sąmoningai rinkosi atskirus jam patikusius katalikų teologinės doktrinos

elementus. Peterio Hohendahlo žodžiais, jis išvystė „privačią teologiją“ (Hohendahl 2008: 16). Tai, ką Hohendahlas apibūdino kaip „privačią teologiją“, tiktų vadinti politine filosofija.

Helmuto Quaritscho nuomone, „Schmittto dvasinis pagrindas nebuvo tapatus įprastiems filosofiniams katalikiškos teologijos pamatams“ (Quaritsch 2010: 27). Vokiečių juristas ir pats neslėpė nesilaikęs ortodoksinių pažiūrų: „aš esu katalikas, kaip medis yra žalias, bet turiu ir savo minčių apie tai“ (Schmitt, cit. iš Quaritsch 2010: 34). Böckenförde'o nuomone, Schmittui būdingas kritiškas požiūris į Katalikų Bažnyčią (Böckenförde, cit. iš Quaritsch, 1988: 153). Vokiečių juristas ne visada pakluso Bažnyčiai, o jo teorijos dažnai neatitiko oficialaus jos mokymo. Savavališką kai kurių tikėjimo tiesų interpretaciją pastebėjo Johnas P. McCormickas. Jo nuomone, Schmittto kūrybą galima apibūdinti kaip „teologiškai išlenktą [*inflected*] politinę filosofiją“, o jo Weimaro respublikos laikotarpio darbus – kaip „idiosinkretišką katalikybės išraišką“ (McCormick 2011: 175–176). Savo asmeniniame ir intelektualiniame gyvenime Schmittas dažnai buvo Bažnyčios autoriteto nepaisantis ikonoklastas. Tai dar labiau sustiprina abejones dėl teologinės jo politinės teologijos statuso interpretacijos. Schmittto politinę teologiją labiau tinka apibūdinti kaip teologijos sufilosofinimą. Jo teologinius argumentus valdė filosofinė refleksija, o ne atvirkščiai.

Schmittas griežtai neatskyrė teologijos ir filosofijos, konfliktavo su Bažnyčia, formulavo „privačią teologiją“ ir nesilaikė ortodoksiškų nuostatų. Visi šie dalykai

verčia suabejoti Meierio teiginiu, kad Schmittto kūrybos ašį sudaro teologija. Dėmesį atkreipia ir tai, kad devintajame XX amžiaus dešimtmetyje prasidėjo kairuoliška Schmittto kūrybos recepcija. Politinės kairės atstovai ieškojo alternatyvų neoliberalizmui ir tam panaudojo Schmittto darbus (Müller 2003: 169–181). Žvelgiant iš Meierio interpretacijos perspektyvos, tai turėjo būti neįmanomas dalykas. Jeigu teologija sudarytų Schmittto kūrybos branduolį, ji nebūtų galėjusi paveikti religijai priešišku autorių. Iškyla klausimas, kaip pasaulietiška (ir dažnai ateistinė) politinė kairė kovoje prieš liberalizmą galėjo pasitelkti mąstytoją, kurio darbų branduolį sudarė teologinės tezės? Kairuoliškos Schmittto recepcijos gyvybingumas rodo, kad jo idėjos gali būti naudojamos nepriklausomai nuo jų teologinių prielaidų. Politinės kairės sugebėjimas panaudoti Schmittto idėjas verčia suabejoti Meierio teiginiais, kad šį autorių turime aiškinti tik kaip politinį teologą. Teologija buvo svarbus, bet ne pagrindinis jo kūrybos elementas.

Meieris pernelyg nuvertino Schmittto simpatijas katalikiškos politinės filosofijos atstovams. Schmittas dažnai kalbėjo apie savo intelektualinę skolą Bonaldui, de Maistre'ui ir Donoso Cortesui. Jo intelektualinį ryšį su šiais prancūzų reakcionieriais pastebėjo ne vienas tyrinėtojas (Holmes 1996: 13–61; Ulmen 2002: 69–79; Gross 2007: 79–109; Taubes 1987: 7–31). Schmittas ir pats neslėpė priklausomybės nuo katalikų reakcionierių: „įdomiausias politinis tokių [teologijos ir politikos – L. J.] analogijų pritaikymas gali būti aptiktas politinių kontrevoliucijos katalikų filosofų

Bonaldo, de Maistre'o ir Donoso Corteso veikaluose“ (Schmitt 1923: 27). Veikale *Politische Theologie* Schmittas tęsia šių mąstytojų pradėtą darbą. Knygos *Politische Theologie II* teiginiai, kad 1922 metų veikalė jis nevystė teologijos, turi daug rimtesnį pagrindą, negu manė Meieris. Schmitto politinė teologija gali būti apibūdinta kaip politinės filosofijos variantas. Prie to būtina

pridurti, jog tai buvo katalikiškos politinės filosofijos variantas. Schmittas sukūrė XIX amžiaus katalikų reacionierių stiliaus politinę filosofiją, kurią kartais vadino „politinės teologijos“ vardu. Nesunku pastebėti akivaizdžią filosofinės minties pirmenybę prieš teologiją. Teologiniai Schmitto minties elementai buvo pajungti filosofinei politinių argumentų konstravimo logikai.

LITERATŪRA

Balakrishnan, Gopal, 2000. *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London: Verso.

Ball, Hugo, 1985. Carl Schmitts Politische Theologie. In: Jacob Taubes, sud. *Religionstheorie und Politische Theologie*. Band 1: *Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*. München: Wilhelm Fink Verlag/Verlag Ferdinand Schöningh, p. 100–117.

Bates, David, 2006. Political theology and the Nazi State: Carl Schmitt's Concept of the Institution. *Modern Intellectual History* 3: 415–442.

Böckenförde, Ernst-Wolfgang, 1985. Politische Theorie und Politische Theologie. In: Jacob Taubes, sud. *Religionstheorie und Politische Theologie*. Band 1: *Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*. München: Wilhelm Fink Verlag/Verlag Ferdinand Schöningh, p. 16–26.

Böckenförde, Ernst-Wolfgang, 1988. *Aussprache zu dem Referat von Armin Mohler*. In: Quaritsch, Helmut, ed. *Complexio Oppositorum: Über Carl Schmitt*. Duncker & Humblot.

Chappel, James, 2011. The Catholic Origins of Totalitarianism Theory in Interwar Europe. *Modern Intellectual History* 8 (3): 561–590.

Chen, Janhong, 2006. What is Carl Schmitt's Political Theology? *Interpretation. A Journal of Political Philosophy*, 33 (2): 153–177.

Colliot-Thélène, Catherine, 1999. Carl Schmitt versus Max Weber: Juridical Rationality and Economic Rationality. In: Chantal Mouffe. *The Challenge of Carl Schmitt*. London; New York: Verso.

Gottfried, Paul, 1990. *Carl Schmitt*. London: The Claridge Press.

Groh, Ruth, 1998. *Arbeit an der Heillosigkeit der Welt: zur politisch-theologischen Mythologie und Anthropologie Carl Schmitts*. Berlin: Suhrkamp Verlag.

Gross, Raphael, 2007. *Carl Schmitt and the Jews: The "Jewish Question," the Holocaust, and German Legal Theory*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.

Hertweck, Frank, 2010. *Solange das Imperium da ist*. München: Duncker & Humblot

Hoelzl, Michael; Ward, Graham, 2006. *Religion and Political Thought*. Bodmin: The Continuum International Publishing Group.

Hohendahl, Peter, 2008. Political Theology Revisited: Carl Schmitt's Postwar Reassessment. *Konturen* 1: 1–28.

Holmes, Stephen, 1996. *Anatomy of Antiliberalism*. Cambridge; Massachusetts: Harvard University Press.

Ifergan, Pini, 2010. Cutting to the Chase: Carl Schmitt and Hans Blumenberg on Political Theology and Secularization. *New German Critique* 111: 149–171.

Lübbe, Hermann, 1985. Politische Theologie als Theologie repolitisiertes Religion. In: Jacob Taubes, *Religionstheorie und Politische Theologie*. Band 1: *Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*. München: Wilhelm Fink Verlag/Verlag Ferdinand Schöningh, p. 45–57.

McCormick, John P., 1999. *Carl Schmitt's Critique of Liberalism. Against Politics as Technology*. New York: Cambridge University Press.

- McCormick, John P., 1998. Review: Political Theory and Political Theology. The Second Wave of Carl Schmitt in English. *Political Theory* 26 (6): 830–854.
- McCormick, John P., 1997. Post-Enlightenment Sources of Political Authority: Biblical Atheism, Political Theology and the Schmitt-Strauss Exchange. *History of European Ideas* 37(2): 175–180.
- McCormick, William, 2013. Jacques Maritain on Political Theology. *European Journal of Political Theory* 12(2): 175–194.
- Meier, Heinrich, 2002. What is Political Theology? Interpretation. *A Journal of Political Philosophy* 30 (1): 79–93.
- Meier, Heinrich, 2006. *Leo Strauss and the Theologico-Political Problem*. New York: Cambridge University Press.
- Meier, Heinrich, 2011. *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meuter, Günter, 1994. *Zu Carl Schmitts fundamentalistischer Kritik der Zeit*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Montserrat, Herrero, ed., 2004. *Carl Schmitt Und Álvaro D'Ors: Briefwechsel*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Müller, Jan-Werner, 2003. *A Dangerous Mind. Carl Schmitt in Post-European Thought*. New Haven and London: Yale University Press.
- Peterson, Erik, 1935. *Der Monotheismus als Politisches Problem. Ein Beitrag zur Geschichte der Politischen Theologie im Imperium Romanum*. Leipzig: Jakob Hegner Verlag.
- Quaritsch, Helmut, 2010. *Positionen und Begriffe Carl Schmitts*. Berlin: Duncker & Humblot.
- De Quervain, Alfred, 1931. *Die theologischen Voraussetzungen der Politik. Grundlinien einer Politische Theologie*. Berlin: Furche Verlag.
- Scheuermann, William E., 1999. *Carl Schmitt: The End of Law*. Boston: Rowman & Littlefield Publishers.
- Schmitt, Carl, 1998. *Politische Romantik*. München: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 1923. Soziologie des Souveränitätsbegriffs und politische Theologie Hauptprobleme der Soziologie. In: Melchior Palyi, ed. *Erinnerungsgabe für Max Weber*; Band. 2. München und Leipzig: Duncker & Humblot, p. 3–37.
- Schmitt, Carl, 2004. *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 2010. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 1996. *Roman Catholicism and Political Form*. London: Greenwood Press.
- Schmitt, Carl, 1932. *Der Begriff des Politischen*. München: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 1994. *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 2009. *Donoso Cortes in gesamt-europäischer Interpretation*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 2010. *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 2005. Clausewitz als Politischer Denker. Bemerkungen und Hinweis. In: Günter Maschke, sud. *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur Internationalen Politik 1924–1978*. Berlin. Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl, 1991. *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. Sud. Eberhard Freiherr von Medem. Berlin: Duncker & Humblot.
- Wolin, Richard, 1992. The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror. *Political Theory* 20 (3): 389–416.
- Taubes, Jacob, 1987. *Ad Carl Schmitt: gegenstrebige Fügung*. Berlin: Merve Verlag.
- Ulmen, Gary L., 1985. The Sociology of the State: Carl Schmitt and Max Weber. *State, Culture and Society* 1 (1): 3–57.

CARL SCHMITT'S POLITICAL THEOLOGY: THE STATUS PROBLEM

Linas Jokubaitis

Abstract. The aim of the article is the analysis of the status of Carl Schmitt's political theology. It is argued that this conception can not be understood as a sociology of juristic concepts as it was described by its author. Today many interpretators attempt to explain political theology as a part of theology. This interpretation is deficient in some of its parts. Schmitt was developing a political theory which he called "political theology". This project has to be understood as an attempt to use theological argumentations and insights in the discourse of political philosophy. Schmitt's attempt to create a synthesis of theology and philosophy for the study of politics is similar to the aims of reactionary XIX century Catholic political philosophy of Joseph de Maistre, Louis de Bonald and Juan Donoso Cortes.

Keywords: political theology, sociology of juristic concepts, Catholic political philosophy

Iteikta 2013 07 24